

ció de l'escullera portuària i efectuada per tal de no desguassar dins el port de la ciutat. Aquesta idea, però, entra en contradicció amb la tècnica constructiva que es detecta en la documentació disponible (fitxa 377 i 834), i que sembla unitària en relació amb els segments datats entorn del 100 aC. Malgrat aquesta incertesa, la documentació existent és important, ja que indica la conservació de vestigis arqueològics en aquesta part de la ciutat malgrat l'explotació de la pedrera i el traçat de la via fèrria durant el segle XIX.

Ja dins d'aquest *pomerium*, el collector presenta un traçat molt rectilini que finalitza entorn de l'actual Rambla Nova, just on la restitució hipotètica de la xarxa ortogonal republicana d'1 per 2 *actus* deixa de ser vàlida (informació a les fitxes 323, 338 i 337). Des d'aquest indret i, seguint la proposta de M. Aleu, el collector gira cap a l'est per tal d'encarar, aproximadament, l'eix de simetria de les estructures relacionades amb la seu del *concilium provinciae* (fig. 17 i 18). Aquest trajecte coincideix, segons la restitució de R. Gabriel (2001), amb el curs de la torrentera del tossal. A sota el circ la conducció es ramifica en dos i, presumiblement, continuava, amb una secció més reduïda, fins al mateix recinte de culte imperial per tal de recollir les aigües de la part superior de la muntanya (fitxes 216, 221, 223 i 234). Aquest canvi de traçat i la seva relació amb les estructures de la Part Alta són els arguments que permeten plantejar que aquest segment de collector, entre la Rambla Nova i el *concilium provinciae*, respon a una prolongació superior relacionada amb la monumentalització altimperial (fitxa 83).

3.2. PROJECCIONS URBANÍSTIQUES

Josep M. Puche, Josep M. Macias i Ignacio Fiz

La millora en el coneixement de la *forma Tarraconis* ens permet afrontar amb més garanties el reconeixement dels patrons topogràfics que regiren l'actuació dels agrimensors durant la projecció de la ciutat. A l'apartat precedent ratificàvem i precisàvem les característiques i dades arqueològiques per a la identificació del model ortogonal definit durant l'eixample tardorepublicà, que a partir dels indicis ceràmics obtinguts en la construcció de la seva *cloaca maxima* i del Capitoli, s'ha de situar entorn de final del s. II aC. Aquesta modulació d'1 per 2 *actus* també s'intueix a partir de la georeferenciació dels camins que apareixen recollits en la cartografia històrica. Tot plegat mostra un procés d'urbanització concret que cal incloure en el context històric de la reorganització de les noves províncies romanes. Així, *Tarraco* és un exemple més d'un extens programa en què cal incloure les fundacions de *Valentia*, *Narbo*, *Emporiae*, *Aeso*, *Iesso* i, amb una cronologia posterior, *Gerunda*, *Iluro*, *Pollentia* i *Palma*. També es constata en aquest període una intensificació urbanística a *Carteia*, *Carthago Nova* i *Ilerda* (recull bibliogrà-

fic a Díaz *et al.* 2005). Quant a l'àrea compresa entre les actuals Rambla Vella i Rambla Nova, no considerem, amb les dades arqueològiques actuals, possibilitats fermes de reconstruir la trama existent.

Una atenció especial mereixen les estructures monumentals de la Part Alta que integren l'anomenada seu del *Concilium Provinciae Hispaniae Citerioris* (CPHC). La possibilitat de posicionar aquests vestigis amb tecnologia GPS ha permès obtenir una planimetria més precisa sense haver d'emprar com a elements de referència els plànols cadastrals actuals (fig. 22). No és la primera vegada que s'intenta fer un estudi metro-lògic del *concilium provinciae* amb base a les restes conegudes, ja sigui enfocant aspectes generals o detalls més o menys concrets. Destaquem l'estudi de R. Gabriel i R. Cortés (1985), lloable quant a la precisió assolida, sobretot si es considera que depenia d'una cartografia insuficient i parcialment errònia. A més, la reflexió arqueològica d'aleshores es fonamentava en una concepció unitària sobre la gènesi i formació dels tres espais del *concilium provinciae*: el recinte de culte, la plaça de Representació i el circ (v. Ted'a 1989b; Aquilué 2004). Aquests tres espais, que mesuren gairebé 12 ha, s'han interpretat tradicionalment com el resultat d'un mateix projecte urbanístic executat unitàriament i finalitzat en època domiciàna.

Sortosament, noves troballes i excavacions incideixen en una millora del coneixement arqueològic. Paradoxalment, però, això no representa una percepció més entenedora del *concilium provinciae*, sinó la presa de consciència que el reconeixement d'una transformació urbanística d'una magnitud així és molt més difícil i complex que el discurs científic de final del s. XX. Sort n'hi ha de la identificació del Capitoli al *forum coloniae* i de la restitució de tot el seu entorn urbà, ja que han permès desestimar la ubicació del temple d'August a la part baixa de la ciutat (v. fitxes 434, 439, 457 i 469; Macias 2000a; Ruiz de Arbulo *et al.* 2006). Alhora, la recuperació d'un nou fris arquitectònic (fitxa 61) ha estat emprada com un nou argument per defensar la vella idea de situar el temple d'August sota la nau central de la Catedral (Pensabene/Mar 2004). Aquest temple va comptar amb un primer períbol, potser finalitzat o potser no, anterior a les estructures del recinte de culte imperial que s'ha conservat fins a l'actualitat. Les rases excavades a la roca i documentades entorn de la Catedral són les evidències d'aquest element arquitectònic (fitxes 19, 23 i 30; Sánchez Real 1969; Hauschild 1993a; Dupré 1995).

Aquesta línia interpretativa ha tingut continuïtat en una recent aportació que concep la construcció del temple d'August, i el seu primer recinte sacre, com a part d'un ampli projecte de transformació urbanística julioclaudia anterior al projecte que avui denominem *concilium provinciae* (Macias *et al.* en premsa). Així

doncs, s'ha proposat un primer projecte inacabat o modificat compost pel recinte de culte a August, una plaça inferior que ocupava l'espai posteriorment emprat per l'anomenada plaça de Representació, i un o dos *horrea* articulats mitjançant criptopòrtics de contenció. La percepció de dos projectes urbanístics preveia, *a priori*, l'existència de dues modulacions topogràfiques, sense que es pogués determinar si la més antiga havia condicionat l'aplicació de la posterior. Per altra banda, obres d'aquestes extensions, distribuïdes en diferents nivells escenogràfics i amb condicionaments urbanístics anteriors (muralla i *via Augusta*), presenten una complexitat infraestructural i constructiva imperceptible arqueològicament.

Amb aquestes premisses i amb la nova planimetria pretenem proposar un model de projecció topogràfica o mètrica d'aquesta àrea monumental, així com els possibles canvis que es van poder produir durant la seva construcció. Som conscients que treballem sobre un bast complex arquitectònic que coneixem parcialment, amb llacunes importants i que presenta molts aspectes i detalls que encara s'han d'estudiar convenientment. No obstant aquestes limitacions, creiem que en l'estadi actual es pot fer una hipòtesi de modulació d'aquesta àrea monumental, essent conscients que futurs treballs i excavacions poden modificar i matisar la proposta que aquí es presenta. Per altra banda, la qüestió cronològica és un aspecte difícil de resoldre, ja que en un breu període de temps²³ hem d'encaixar el disseny i la realització de dos projectes de transformació urbanística monumental i la substitució d'un per l'altre. Les dades ceràmiques, numismàtiques, epigràfiques i els elements de decoració arquitectònica defineixen una realitat que encara s'ha de recompondre (cf. Koppel 1990; Aquilué 1993, 2004; Pensabene 1993; Koppel/Rodà 1996). A més, tot sembla indicar, com també succeeix actualment, que alguns espais van funcionar sense esperar a la finalització completa del projecte urbanístic.

No existeix encara una quantificació del temps necessari per als treballs de disseny i elaboració del projecte, el condicionament del terreny i la construcció que es van dur a terme a la Part Alta de Tàrraco, i també desconexim els recursos humans i econòmics esmerçats. Sembla obvi que una obra d'aquesta envergadura no es va fer ràpidament, ja que no era cap inconvenient que l'execució d'un projecte impliqués marges temporals llargs, d'anys o, fins i tot, decennis. La història de l'arquitectura romana està plena d'obres amb períodes d'e-

xecució amplis. El teatre de Pompeu es va fer en 6 anys, la basílica *Iulia*, en 8, l'amfiteatre flavi, entre 8 i 10, la Galeria del Fucino, en 11, la *Porticus Aemilius*, en 20, el pont *Emilius*, en 30, i el forum d'August va tardar 40 anys a finalitzar-se (Giuliani 2006; Coarelli 1995). Actualment, no tenim elements que permetin aventurar una proposta del temps emprat. Únicament tenim dades indirectes pel que fa a la zona del circ, on l'amortització de la *figlina* preexistent, així com la regularització del terreny, datats al voltant del 60 dC, poden indicar l'inici dels treballs. Al mateix temps, escassos indicis ceràmics mostren que la construcció es devia acabar cap a final del s. I dC (Dupré *et al.* 1988). Amb aquestes dades es pot treballar amb la hipòtesi que la construcció del circ va poder durar una trentena d'anys.

L'anàlisi planimètrica determina, quant a l'àrea del recinte de culte, les mesures²⁴ següents (fig. 22). A l'interior de la plaça del recinte sacre del CPHC es localitza la rasa de fonamentació excavada a la roca, descoberta per T. Hauschild i que delimitava un primer períbol associat al temple d'August. El costat superior d'aquesta rasa mesura 90,7 m de llarg (306,45 *pes*²⁵ —*p*—) i una amplada de 3,07 m (10,38 *p*). No sabem les mesures del mur vist al qual anava destinada la rasa, però suposem que aquest tenia uns 6 o 9 *p* d'amplada (1,77 o 2,66 m). No obstant, si considerem la primera mesura, ens sortiria un mur de 88,8 m de llargària. És una distància que equival a 300 *p* i a 2,5 *actus*. La peculiaritat d'aquesta rasa és que presenta una orientació de 123° 28' 4" E - 56° 31' 56" O, i es desviava poc més d'1° respecte dels murs de delimitació del *temenos* del CPHC.

Tenim, però, un coneixement millor del recinte sacre associat al CPHC. A l'extrem superior consta la sala axial amb una amplada coneguda (27,6 m / 93,26 *p*) i una fondària incerta. En els angles del mateix costat hi ha dues exedres semicirculars de 7,6 m d'amplada (25,7 *p*) i 3,8 m de radi (12,97 *p*). També han estat descobertes dues exedres als laterals de la plaça amb una amplada interna determinada (7,59 m / 25,7 *p*) i una fondària desconeguda (fitxes 25, 35 i 43; Macias *et al.* en premsa). L'interior de la plaça mesurava 132,98 m / 449,02 *p* d'amplada i 156,04 m / 527 *p* de longitud. Disposem també d'una altra mesura d'amplada determinada pel retall perimetral efectuat a la roca (fitxa 25) i pel mur de criptopòrtic del carrer de Sant Llorenç (fitxa 45). Aquesta distància coincideix amb l'equivalent a l'existent entre les possibles caixes d'escalas que recentment han estat identificades (fitxes 64 i 65; Peña/Díaz 1996).

23. El primer procés s'inicià l'any 15 dC amb la voluntat ciutadana d'aixecar un temple a August (Tàcit, *Ann* I, 78, *templum ut in colonia Tarraconensi strueretur Augusto petentibus Hispanis permissum, datumque in omnis provincias exemplum*) i el segon hauria d'haver conclòs a final del s. I amb la construcció del circ. Entremig, l'epigrafia indica que l'any 70 ja es trobava en funcionament el culte imperial.

24. Obviament, cal reconèixer la manca de precisió absoluta en els amidaments donada la incidència de factors difícils de calibrar: errors naturals d'execució dels projectes romans, alteracions fruit del pas del temps (repicats, desplaçaments...) més deficiències en la documentació arqueològica.

25. Quan fem referència al peu romà, parlem del *pes porrectus*, de 0,296 m, exactament 0,29581 m (Giuliani 2006). Per a la problemàtica mètrica del peu en època romana, v. Livio 2003.

Quant a l'anomenada plaça de Representació del CPHC, els costats llargs presenten una orientació de $124^{\circ} 14' 34''$ E - $55^{\circ} 45' 26''$ O, la mateixa que la graderia nord del circ. El costat est de la plaça es mostra ortogonal respecte als altres dos. En canvi, el costat oest presenta una variació en l'orientació de poc més d'1 grau. Aquesta és una diferència aparentment mínima, però que genera un desplaçament de més de 2,25 m respecte del model teòric. Consegüentment, les mesures internes de la plaça, preses des del mur decorat amb pilastres i no des del podi del porticat, no són del tot coincidents. El costat N fa 295,74 m (999,1 p), el costat E mesura 159,86 m (540,1 p, que són 4,5 *actus*), el costat S fa 293,57 m (991,8 p), i el costat O, 159,43 m (538,6 p). En els angles inferiors i contigus al circ hi ha les torres del Pretori i de l'Antiga Audiència, de les quals tenim restitucions planimètriques teòriques. L'oriental fa 29,45 m de llarg (99,5 p) per 13,91 m d'amplada (47 p). L'occidental, en canvi, presenta més dificultats per definir les seves dimensions, però sembla que feia 13,4 m (45,4 p) per 27,93 m (94,4 p). El criptopòrtic que envolta la plaça mesura uns 11,2 m (37,87 p) d'amplada en el costat N i uns 11,76 m (39,73 p) en els laterals curts. Així, tenim que les estructures perimetrals de la plaça de Representació mesuraven, exteriorment, 319,46 m de llarg (1079,30 p) i uns 174,73 m d'amplada (589 p).²⁶

Pel que fa a l'àrea del circ, consta la preexistència d'estructures arquitectòniques identificades com a *horreum* i, per sota la torre del Pretori, la cantonada d'un espai de grans extensions delimitada per un mur de carreus i anterior a la plaça de Representació del CPHC (fitxa 204; Dupré/Subías 19993; Piñol 2000j; Macias *et al.* en premsa). El magatzem es vertebrava a partir d'un criptopòrtic d'uns 93 m de longitud que, al mateix temps, esdevé un element de contenció de la primera plaça superior. L'orientació d'aquesta galeria és de $123^{\circ} 28' 4''$ E - $56^{\circ} 31' 56''$ O i, amb la planimetria avui disponible, és perpendicular a un mur de carreus anterior a la torre del Pretori.

S'han definit tres dels costats del circ, mentre que l'extrem de les *carceres* s'ha restituint hipotèticament (Piñol 2000g i curvatura del carrer de les Salines). Val a dir també que la topografia efectuada en diversos solars del carrer del Trinquet Nou i dels números imparells de la plaça de la Font ha demostrat que la línia del podi és recta i que, per tant, no disposa de cap canvi de direcció, tal com plantejaven algunes restitucions planimètriques. Es tracta d'una estructura de planta trapezoïdal on l'*arena* tenia, a l'eix, 318,5 m / 1.076 p de longitud més una amplada compresa entre els 66,48 m / 224,6 p a l'O i

81,34 m / 274,8 p a l'E. S'hi aprecia que la distorsió obeeix a la funció de frontissa entre l'urbanisme tardorepúblic de l'àrea residencial i l'ordenació geogràfica de les estructures monumentals (Macias 2000a; Macias *et al.* en premsa). La restitució hipotètica plantejada per a l'extrem occidental del circ indica que la graderia septentrional, que entra en contacte amb la plaça de Representació, assoleix una longitud de 294,19 m, 993,9 p.

Amb aquestes dades observem tres orientacions diferents en relació amb el NG:

1. $120^{\circ} 7' 46''$ E - $59^{\circ} 52' 14''$ O i ortogonal $30^{\circ} 7' 46''$ E - $149^{\circ} 52' 14''$ O. Es documenta a la façana septentrional del circ, a la *figlina* oculta sota l'*arena* i és hereva de l'urbanisme tardorepúblic traçat a final del s. II aC.
2. $123^{\circ} 28' 4''$ E - $56^{\circ} 31' 56''$ O i ortogonal de $33^{\circ} 28' 4''$ E - $146^{\circ} 31' 56''$ O. Localitzada a la rasa documentada en el claustre i el cementiri vell de la Catedral, a la volta llarga de l'*horreum* anterior al circ i en el mur de carreus previ al Pretori i al criptopòrtic de la plaça del CPHC.
3. $124^{\circ} 14' 34''$ E - $55^{\circ} 45' 26''$ O i ortogonal $34^{\circ} 14' 34''$ E - $145^{\circ} 45' 26''$ O. Pertany al complex identificat com a CPHC.

Malgrat que la diferència entre la segona i tercera orientació geogràfica és mínima, creiem que aquest fet és un nou argument a favor de la proposta que defensa l'existència de dos projectes de transformació urbanística a l'acròpolis de la ciutat. La diferència entre les alineacions núm. 2 i 3 ja s'aprecia en la planimetria de Th. Hauschild (1993a), i la primera d'aquestes sempre s'identifica en les estructures anteriors a allò que hem denominat CPHC, mentre que la segona és més pròpia de la fase pertanyent al CPHC.

En relació amb el recinte superior, la rasa excavada a la roca anava destinada a encabir-hi un mur de 300 p de llargària o de 2,5 *actus*. L'aplicació de la proporció àuria²⁷ a aquesta mesura defineix un rectangle de 2,5 per 4 *actus* delimitat, pel costat meridional i de forma aproximada, per les estructures dels carrers de la Civera i de la Merceria. Aquests segments de criptopòrtic plantegen, pels seus materials constructius i els accessos, dubtes quant a la coetaneïtat respecte d'altres segments de criptopòrtics aixecats amb *opus caementicium* i vinculats al CPHC (77, 78 i 79; Macias *et al.* en premsa). És cert que la coincidència no és exacta, i això pot ser conseqüència de modificacions posteriors o bé que es tracta d'estructures arquitectòniques que no han estat posicionades amb GPS.

26. La longitud pot equivaler quasi exactament a 9 *actus* (9 *actus* = 1.080 *pes* = 319,68 m) i ens consta que l'amplada és una mesura força incerta arqueològicament.
27. S'ha parlat molt de la proporció àuria en arquitectura i urbanisme en l'antiguitat (v. Livio 2003). S'ha de remarcar, no obstant, que aquesta és una proporció natural que apareix amb el desenvolupament del quadrat, i que es pot donar de forma intuïtiva i automàtica. Vegeu, per exemple, Vitruvi (6, 4), on indica la construcció d'un atri, utilitzant la relació àuria, sense ser conscient que està creant, precisament, aquest tipus de proporció.

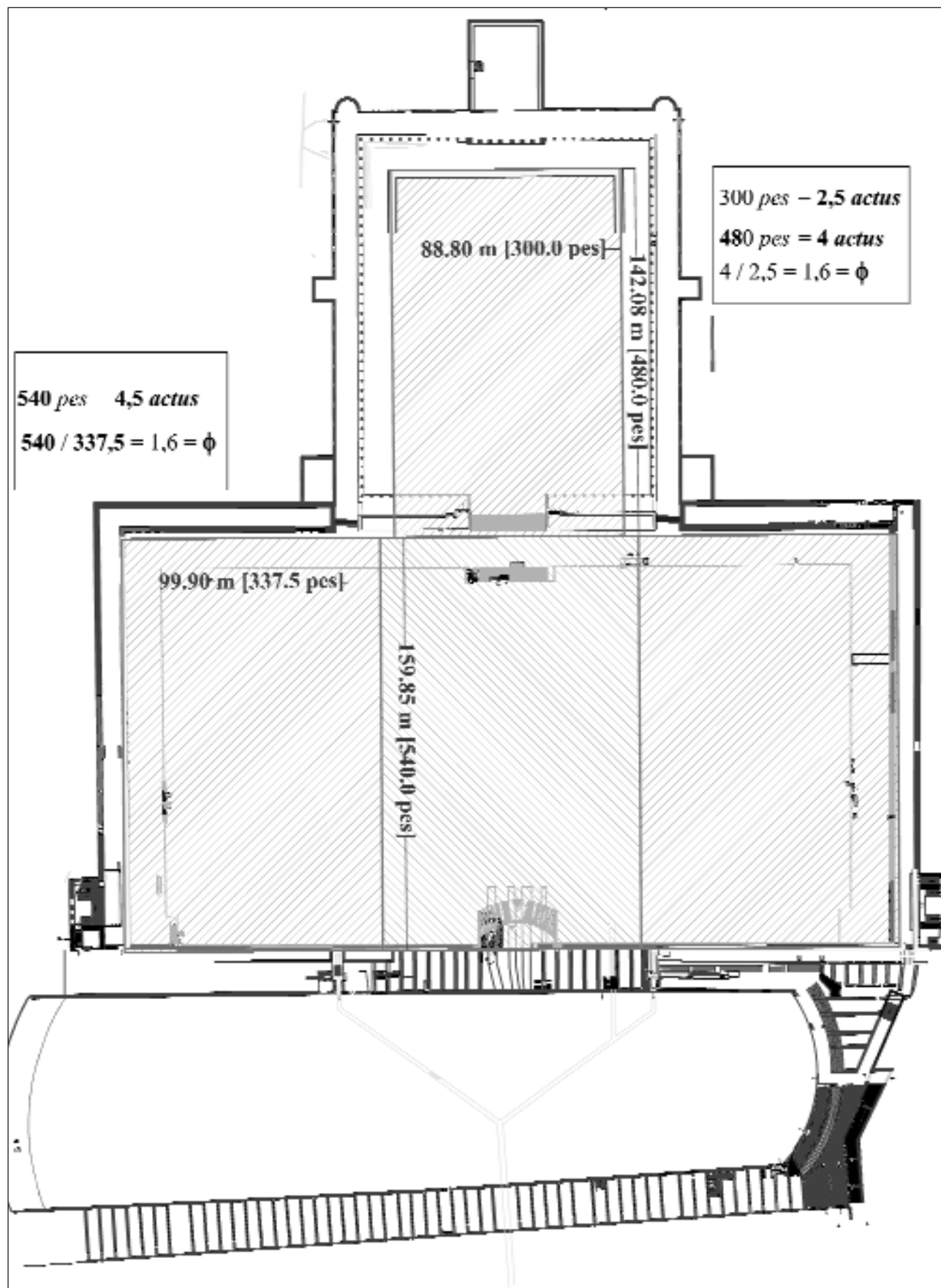

Fig. 26: Esquematzació geomètrica del primer projecte de transformació urbanística de la Part Alta.

Amb tot, creiem que es va aplicar una modulació en *actus* desenvolupada a partir de la proporció àuria (fig. 26). Aquest esquema sembla detectar-se igualment a partir de les escasses estructures que defineixen un espai monumental anterior al que denominem plaça de Representació del CPHC. La distància entre el tancament hipotètic del primer recinte de culte i l'eix transversal que defineix l'*horreum* anterior al circ és, també aproximadament,²⁸ de 4,5 *actus*. Partint del principi de similitud (que el recinte s'estructurés amb els mateixos criteris que el recinte superior) es dibuixa un rectangle auri a partir d'aquesta darrera mesura, amb què s'obté una figura teòrica de 337,5 *p* per 540 *p* i que, multiplicada per tres, cobreix la superfície de tota la terrassa mitjana. Si aquesta retícula de tres rectangles es connecta axialment a la de l'àrea sacra, observem que no hi ha una coincidència exacta amb les restes arqueològiques i la modulació teòrica, ja que si bé l'extrem occidental (parcel·les 168 i 193²⁹) seria coherent, en l'extrem oriental no passa el mateix amb el mur de carreus que hi ha sota la torre del Pretori. No obstant això, sí que coincideix amb l'alineació que marca la porta d'accés que hi ha entre els *horrea* i aquest mur. Això ens fa creure que en el tancament oriental de la plaça hi podia haver, o podien estar previstos, més elements arquitectònics que encara no hem aconseguit documentar.

Pel que fa a les estructures del CPHC, disposem de més elements, i per això podem deduir-ne amb més precisió l'estructura modular (fig. 27). El primer fet que cal destacar és la reiteració de mesures que s'aproximen molt a múltiples de base 5 del *pes*. El costat nord de la plaça de Representació i la mesura teòrica de la graderia nord del circ són distàncies semblants i properes als 1.000 *p* (999,1 / 993,9 *p*, respectivament). Les mesures teòriques de l'exterior de la sala axial, l'amplada de les escales principals que duen al *temenos* i l'amplada del *pulvinar* s'aproximen als 100 *p* (98,8 / 99,7 / 102,4 *p*, respectivament). Altrament, la torre del Pretori fa 99,5 *p* de llargada, les exedres laterals del *temenos*, 25,70 *p*, i l'interior del criptopòrtic de la plaça de Representació, 26,30 *p*.

Aquestes mesures indiquen una constant —múltiple de 5— que es detecta en les distàncies interiors o unitats arquitectòniques menors. El mateix succeeix en les distàncies externes o els grans eixos espacials.

La distància entre els murs externs o els retalls de la roca del *temenos* és de 539,5 *p*, gairebé els 4,5 *actus* que

esdevenen referència en la fase precedent. Una distància similar existeix entre les àbsides i les voltes de *quadratum* del tancament meridional del *temenos* (538,2 *p*). Això indica que la plaça superior s'emmarcava en un quadrat de 4,5 *actus* de costat. La sala axial probablement era un cos afegit amb una lògica pròpia, de la mateixa manera que el *temenos* és independent de la plaça de Representació.

Aquest mòdul de 4,5 per 4,5 *actus* el trobem duplicat per dos a la plaça de Representació, coincidint amb les restes arquitectòniques més importants, a excepció del mur de tancament occidental que, com ja hem vist, segueix l'anterior alineació i era, possiblement, un element incorporat del primer projecte. En el tancament nord de la plaça, la modulació no coincideix. Aquest és ara un aspecte irresoluble i creiem que ha de tenir una explicació en la relació del perímetre septentrional amb l'exterior de la seu del CPHC.³⁰ Així, el criptopòrtic nord-occidental no existeix perquè la roca es va haver de retallar i, constructivament, era innecessari. A l'angle nord-oriental sí que es coneix (fitxes 85, 98, 106...) però la seva construcció també pot estar relacionada amb la unió entre la plaça de Representació i un espai/recinte hipotètic ubicat al nord i fora de la Seu del Concili. Per aquest motiu és una galeria no prevista en la geometria de la plaça.

S'ha pogut constatar una altra constant modular (90 *p*) que, teòricament, fou emprada en el plantejament geomètric inicial. S'observa que l'amplada formada pel podi i el criptopòrtic és de 26,66 m / 90,1 *p*. Aquesta mesura resulta ser un divisor enter del quadrat de 4,5 *actus* ($90\ p \times 6 = 540\ p = 4,5\ actus$). Si es desenvolupa una retícula a partir d'un mòdul de 90 *p* sobre les estructures del *concilium*, veiem perfectament definides nombroses estructures compostives (fig. 27). També la meitat d'aquest mòdul (45 *p*) és coincident amb el traçat de diversos elements constructius que conformen el complex. Per la qual cosa proposem que aquest mòdul de 90 peus serveix com a base per definir els principals elements interiors de les dues places.

Pel que fa al mòdul de dos quadrats de 4,5 *actus*, el tornem a trobar en el circ, concretament en les dimensions de l'eix de l'arena, 1.076 *p*. No tenim, o no hem sabut trobar, cap justificació, dins d'aquest mòdul o en un altre de més petit, que serveixi per definir l'amplada d'aquest edifici. El que sí que resulta evident és que el circ es troba desplaçat cap a l'oest, òbviament condicionat pel traçat la muralla i per la seva funció, ja esmentada, de frontissa amb la trama urbana de la ciutat.

28. La distància és de 159,86 m o 540,1 *p*, és a dir, 4,5 *actus* (540 *p*).

29. Aquest mur fou integrat en la posterior plaça de Representació i d'aquí ve que la plaça del CPHC no sigui exactament rectangular. Cal valorar que la seva cronologia fundacional és posterior al 40 i que, estratigràficament, existeixen diferències ceràmiques entre els farciments i els terraplenaments constructius.

30. Sobre aquest aspecte s'ha insinuat, a partir dels elements arquitectònics que s'estan identificant, la possibilitat d'un *forum adiectum* (Pensabene 2005; Macías *et al.* en premsa). Aquesta és una possibilitat difícil d'admetre, però s'han de tenir en compte que les condicions orogràfiques favorables existents a l'angle nord-oriental format pel recinte de culte i la plaça de Representació ho permetrien.

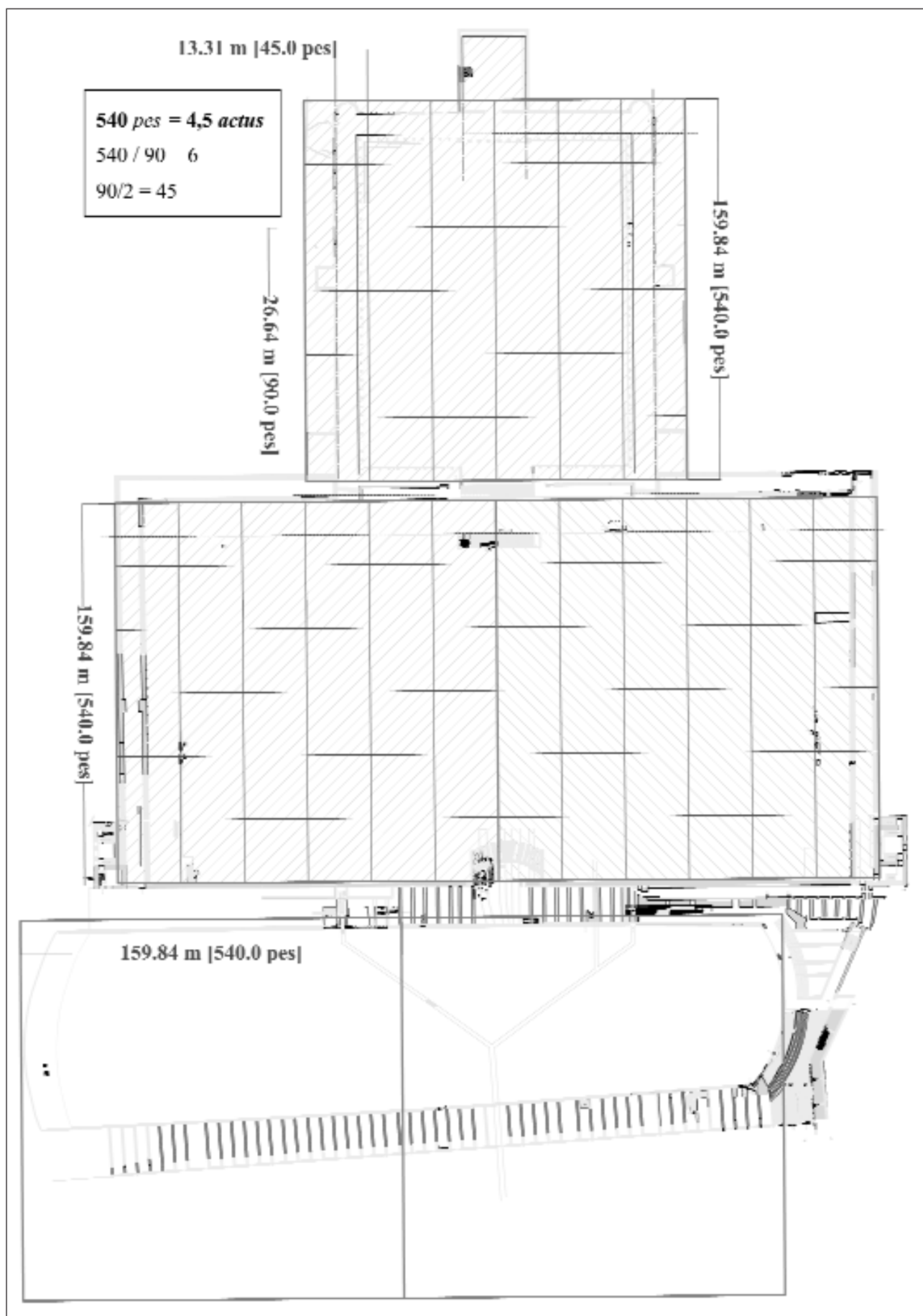

Fig. 27: Esquematització geomètrica del segon projecte de transformació urbanística de la Part Alta interpretat com a seu del CPHC.

En resum, l'estudi mètric i modular de l'actual Part Alta ha permès avalar l'existència de dos projectes constructius diferenciats i consecutius en el temps. El primer, segurament mai finalitzat, podia estar modul·lat per rectangles auris: un primer períbol amb el temple d'August (2,5 per 4 *actus*) i un projecte de recinte inferior de grans proporcions i escassament conegut. Als peus s'aixecà un possible *horreum* que adoptà la nova orientació geogràfica tot coincidint amb una *figlina* propera edificada entre el 10-20 dC, però amb els paràmetres urbanístics tardorepublicans.

Tot sembla indicar que la remodelació del CPHC mantingué una mesura de 4,5 *actus* amb l'adopció de proporcions quadrades en lloc de rectangulars. També es constata una desviació de poc més d'un grau, la raó de la qual no sabem explicar. Es defineix, així, un recinte superior de 4,5 per 4,5 *actus* emmarcant l'antic temple d'August. La plaça inferior i, potser el circ, tingueren en compte, conceptualment, la suma del quadrat emprat en el recinte de culte (9 per 4,5 *actus*). Al mateix temps, proposem que l'organització interior del recinte de culte i la plaça de Representació s'articulava a partir d'un submòdul quadrat de 90 *p* de costat.

La nostra proposta parteix d'una sèrie de premisses bàsiques. Qualsevol projecte de transformació urbanística, i més si pren unes dimensions com el nostre cas, s'inicia definint esquemàticament un espai a partir d'unes formes geomètriques simples. La forma, disposició i organització d'aquests elements depèn tant de la voluntat i capacitat econòmica del promotor, com dels condicionants físics i la capacitat tecnicoorganitzativa del moment. En el decurs de l'obra es disposen, sobre la geometria inicial, els components arquitectònics, els quals sovint també segueixen unes pautes fonamentades amb bases geomètriques. S'estableix així una directriu que va des de la voluntat de construir fins a l'obra final, passant per l'esquematzació, la projecció i l'execució. I aquesta directriu es pot identificar, almenys teòricament, en un doble sentit. Així, de l'obra finalitzada es pot deduir el projecte, el seu esquema formatiu i, en última instància, la voluntat que en va definir la construcció. En un sentit contrari, la identificació dels esquemes geomètrics d'una construcció possibilita, a partir d'un millor coneixement de l'edifici, la restitució hipotètica d'aquelles parts desaparegudes o amagades i, alhora, comprendre i situar correctament els diferents elements coneguts.